

6 7 8 9 10

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՐԱԼՈՒԹՅԱՆ

1 301-LFV 1864

Բ. ՇՐՋԱՆ

25

42 ኢትዮጵያውያን ለጥገና ለጥገና 1. 8. 16 ኩ-23ኩ-

Բաժանորդագրության Գինը 417Լ արեւմտ 20 Ֆրանկ :

11-2-4-7-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-104

ፌዴራል ሚኒስቴር ምክር ቤት ስርዓተ ስራ ስር

ገላውድ ከቤተክርስቲያን ፊት ያለው ሕይወት

[illegible]

ՏՈՐԻՆԻԱՆՈՍ ԱԶԱՆԴԱԳԵՏ

Cum gratia - Titulus . SE' = tpe= 177.

Ճամանակին կոխակոպոսներուն մէջ Յօրինանոսի
հետեւող չգտնուէին զատ՝ զլսաւոր հակառակողներն
ալ անոնք եղան, աշխարհահիւսիսներուն մէջէն ալ բարե-
պաշտութեամբ եւ ճոխութեամբ երեւելի մարդիկ ա-
ռնց հետ միարանցան . որոց մէկն էր Պամմաքիաս
իշխանը, սուրբ Հերոնիմոսի բարեկամը : Ասոնք ինչ
որ Յօրինանոսի ըրածներուն եւ զըրածներուն մէջ բա-
րեպաշտ լսելեաց ծանր եւ հերետիկոսական հատուած-
ներ գտան նե ժողովիցին, եւ մէկ ծանուցական աղեր-
սադրով մը Հռոմ խրկեցին : Հռոմայ եկեղեցականնե-
րը Հռոմայ հայրապետին նախադաճութեամբ ժողով
գումարելով հկած հաւաքածոյ յօգուածները քննեցին, եւ
ամէնն ալ քրիստոնէութեան հակառակ գտան : Աւստի
վճռեցին՝ որ այն յօգուածներուց հեղինակը Յօրինա-
նոս, եւ անոր համակոհները Բարսեւաբոս, Վանուա-
րի ոս եւ Ինգլենիողոս՝ աստուածային հրամանաւ եւ հայ-
րապետական վճռով հեկեղեցիէն վրդնորտուին : Հռոմայ
հայրապետն էր այն ատենը Սիրիլիոս :

Յորինիանսու եւ ընկերները այս մճռոյս չնաղան-
գելով Միլան դադին մեծն թէոդոս կայսրը խաբէ-
լու եւ իրենց կողմն որսալու համար . ըսյց անոնցմէ
առաջ հասեր էին Արեւիկէս եւ Լեոպարդոս եւ Լե-

ղեկամանդրոս քահանայնորդը որոնք Սիրիկիոս հայրապետը յատկապէս հոն խրկեր էր սրբոյն Ամբոսոսի որ նոյն քաղաքին արքեպիսկոպոսն էր՝ ծանուցանելու համար թէ ասոնք իրենց մօլար վարդապետութեանը համար դատաւարառուած եւ եկղեցիէն մերժուած են ։ Այսոյն ալ այս բանիս տեղեկացած էր . ուստի երես չտուաւ եւ քովը երթալու հրաման չբռաւ ։ Վիշ մը ատեն հոն կեցան յուսալով որ իրենց կողմը քաշելու մէկ երկու անգոյշ մարդ գտնեն, եւ անոնց ձեռքով կայսերական պալատը մրտնջուլ հրաման ստանան ։ Բայց խնդրամնուն հակառակը եղաւ . կայսերական հրամանաւ քաղաքէն վժռնտուեցան ։ Սուրբն Ամբոսոս ալ եկեղեցականաց ժողով մը գումարելով ասոնք դատաւարաց ։ Այս բանիս եղան փրկին 399 թուին ։ Յորնիանոս կը ծաղրէր իրեն հակառակ տրուած ժողովական վճիռները եւ կըսէր . « եպիսկոպոսները զիս դատաւարաւոր են եղեր . ասի . , կայ փաստ չէ , դաւակնութիւն մըն է » ։ Այս չէր մտածնր որ մարդկային դատաստաններուն մէջ ալ վճիռը փաստ չըլար . բայց դաւակնութիւն ալ չըլար . մէջ բերուած եւ քննուած փաստերուն եղբակաշու թիւնը կըլլայ ։ Թէ որ իօբնիանոս փաստ կուզէր նէ՝ այն ալ սլակաս չէր ։

Գիրք մը շիներ էր անանկ խրթին եւ անպիտան
 ոճով որ սուրբն Հերոնիմոս կըսէ թէ միայն ինքը եւ
 մուգանները կը հասկնան : Չկարծես թէ հիմակուան

Մասնաւոր Մասնաւոր ասոր համար ազանդապետիս գըրածը ալեկ հասկըցեր է . եւ անոր համար անոր եւ տեւէն կերթայ . Բաիկայ այդ պարբերականին համար զըպարտութիւն մըն է . որ գուցէ Յորինիանոսի աւանդն ալ լրտած չէր , եւ ուրիշներուն գրածը՝ թէ եւ պարզ ըլլայ , չհասկընալէն զատ , իր գրածն անգամ չհասկընար . որուն ապացոյցը՝ մէջը այնքան հակա սութեամբ լեցընելն է , որ մարդ անոնք հերքելու կա մընայ :

Յորինիանոսի գրածը սրբոյն Հերոնիմոսի ձեռքն անցաւ . որ իր սուր գրիչը ձեռք առաւ անոր հերքում գրելու . բայց գրիչը չափէն աւելի սուր բըռնեց . գրուածոյն առաջին մասին մէջ այնպէս կը ցուցնէր , որպէս թէ կայսրը ամուսնացեալներէն եւ այրիները երկապսակներէն այնքան գերազանց են , որ ամուսնութիւնը ալեկ բան մը չըլլալով ներեալ է միայն , եւ ոչ յայտնի հրամայեալ : Կարգացողներուն շատը այս խօսքէս դայթակղեցան : Կարծեցին թէ Հերոնիմոս Յորինիանոսի հակառակ ծայրը խտրեր եւ մօրերը է . եւ վերջիշեալ Պամմաքիոս իշխանը գըրուածոյն տարածումը արգիւղու ձեռքէն եկածին չափ հոգ տարաւ , եւ սրբոյն Հերոնիմոսի ալ իմացուց գրածներէն պատճառած դայթակղութիւնները : Սուրբըն Հերոնիմոս անոր պատասխան գրելով՝ ըրած բաբեկամութենէն շնորհակալ կըլլայ . բայց աշխատութիւնը պարապ դայցն է կըսէ . որովհետեւ արեւելեան երկիրները գրուածոյն օրինակը շատ տարածուած էր . որոյ մէկ քանին ալ հոռոմէն խրեկուած էին . եւ Պամմաքիոս չէր կըրնար անոնց տարածումն արդելու :

Սուրբն Հերոնիմոս ալ մէկ բան մը միայն կըրնար ընել եղած դայթակղութիւնը փորձառելու համար . նոյն ալ ըրաւ . որ տեղ որ ամուսնութեան վրայ խօսելով արհամարհելու պէս լեզու մը բանեցուցեր էր նէ՝ անոնք ամէն ալ բացատրելով եւ իր բուն միտքը հասկըցընելով մէկ Զատիւնի մը շինեց ընդդէմ Յորինիանոսի , եւ Պամմաքիոսի խրեկեց : Եսոր վրայ այսպէս մօտեաւոր հոգ տանելուն պատճառն այն է՝ որ Յորինիանոս կուսութիւնը նախամեծար համարողները մանկեցի կանուանէր . փոսն զի մանկեցիները ամուսնութիւնը պիտի կըհամարէին : Սուրբն Հերոնիմոս կըսէ թէ ես արդէն մանկեցիներն ալ՝ մարկիոնիտներն ալ՝ ենկրատեալներն ալ՝ (ամէնը մէկ կարծիքի տէր ազանդաւորներ) դատապարտած եմ . եւ ամուսնութիւնը կուսութեան աղբիւր մը կըսեպեմ . եւ եկեղեցւոյ հետ մէկ տիղ՝ երկրորդ եւ երրորդ ամուսնութիւններն ալ օրինաւոր կը ճանչնամ . բայց կուսութիւնը նախապատիւ կը սեպեմ . եւ մէկ մարդ մը որ ոսկին արծաթէն գերազանց ըլլալը հաստատ

տելով գովէ նէ՝ արծաթը իր յարգը կը կորսընցընէ՝ արդեօք , եւ արծաթ ըլլալէն կը գաղթի :

Եւս նիւթոյն վրայ յատկապէս զիտելու արժանի բան մըն է այն՝ որ սուրբն Հերոնիմոս ընդդէմ Յորինիանոսի առաջուց շինած գըրքին մէջ կըսէ , որ սուրբ եկեղեցին սրբոյն Պօղոսի առաքելոյն վարդապետութեանը եւ խոհեմ սովորութեանմը հետեւելով վայելուչ եւ կրօնից յարմար չտեսներ որ քահանայ մը ամուսնական սենեկէն ելլէ եւ աստուածային սեղանին առաջը ներկայանայ սուրբ պատարագ մատուցանելու : Եւս սրբազան սովորութիւնը , ուստի եւ սուրբ պատարագի անմիջական պաշտօնէից կարգաւորներէն ետքը ամուսնանալու հրաման չունենալը մէկ վիճակ է պայծառ եւ պատկառելի մեծութիւն մըն է . անանկ որ՝ այս օրէնքիս հակառակորդներն անգամ չեն կըրնար չըզօյլել : Եսոնցմէ մէկը՝ Սիշէ , Իւլիէ-յի պատճառով Բ հատորին մէջ կըսէ . « Իրաւի ամուսնութեան դէմ խօսող մէկը չեմ . կենաց այս վիճակներն ալ իրեն յատուկ սրբութիւնն ունի . բայց քահանային եկեղեցւոյ հետ կապուած կուսական կապը՝ անկէջ քիչ մտքորութիւն ունեցող ամուսնական կապէն քիչ մը չ'անդառնիր արդեօք : Եւ բըռնութեամբ ըստ մարմնոյն զաւակ ստացող մէկը ըստ հոգեւոյ ունեցած զաւակները միտք բերելու ժամանակ կուենեալ մի : Խորհրդական հայրութիւնը դամբնաւոր հայրութեան հակալիչ աղտի կըրնայ դալ : Չաւկի տէր չեղող քահանայն կըրնայ ուրիշները սնուցանելու համար զինքը զրկել . բայց զաւակ ունենայ նէ՝ անոնք չկըրնար զրկել : Իր բնական բերմանը դէմ ալ կենայ , քահանայական պարտաւորութիւնը՝ հայրականէն զօրաւոր փրօթի եւ քահանայութեան ամէն գործքերը կատարէ ալ նէ՝ յիշատակ թէ հոգին պահած չըլլայ : Եւ ամուսնութիւնը դամբնաւորը եղած ատենն ալ , երբ կին մը եւ ընդունալի կան , երկաթը կտարելու եւ պողպատը (չէ , չիկը) ձուլելու չափ թոյլ եւ լքուցիչ բան մը կայ : Եւ ամէն ամուր մարդն անգամ այն վիճակին մէջ իր ոմէ բան մը կը պակսի » :

Ընդհանրութիւն

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՏԵՆԱՌԻ ՄԵՐՈՅ ԼՐԱՆԻՍԵՐԸ

Ընդհանրութիւն . ՏԵՆ ԵՒՆ 187

2.

Եւ ետարանին ստուգութիւնը :

« Ողջամիտ խելքէ կըստիպուի քրիստոնէական թեան հակառակ քննարանութիւնը՝ Երեսօրի Վերաբարձի հրաշքներուն ճշմարտութիւնն ընդունելու »

կամ ամեն պատմական ստուգութիւն ոչ չլացրնելու : Եւ տարածին պատմած հրաշքներն ուրանալը խնւրի գէտ անանկ հակասութեան մէջ կը ձգէ անկալ : Որով հարկ կը լլայ որ պատմական գիտութիւնը բոլորովին ոչ չնշանայ :

„Պատմութիւնը մէկ օրէնք մը ունի՝ զոր չկրճար ոչ չընչալընել, որովհետեւ ասիկայ նոյն իսկ բարոյական աշխարհի օրէնքներէն մէկն է : Այն է այս : Երբ որ գրեւոր մէջ գրուած գէպերը անոնց ստուգութեան երաշխաւոր ըլլալու պայմանները ամենը մէկէն ունին նէ, անհնար է անոնք ուրանալ առանց միանգամայն կործանելու բոլոր բովանդակ պատմական գիտութիւնը : Սեպենք թէ ինչ եւ ինչ գրքի մը մէջ պատմուած գործքերը սա երեք հանգամանքներն ունին : Ա. Ըմենուն կատարեալ ծանօթ եւ հրատարակուած բաներ են : Բ. գերագոյն աստիճանի կարեւորութիւն ունին : Գ. Ընդ պատմող գիրքը բացարձակապէս ճշմարտախօսութեան կրնիք, եւ կատարեալ անաչառութեան նշան ունի : Արհարարներմ. ասոր պատմածները ուրացող կամ առ նուազ՝ երկրայութեան տակ ձգող քննաբանութեան արդիւնքը ի՞նչ կը լինայ ըլլալ : Հայտնի է որ պատմական գիտութեան հիմը կը խախտէ : Վասն զի պատմական ինչ եւ ինչ գործ մը հաստատելու արժանաւոր փաստը կ'ոչ չընչալընէ :

„Ըմեն մարդու, եւ ամեն մէկ մարդու բացարձակապէս հարկ է պատմական ստուգութեան մէկ կը շարորդ մը ընդունիլ : Քննաբանութիւնը չկրճար իր ուզածին պէս երկու չափ. եւ երկու կշիռ գործածել : Չկրճար ուզածին պէս հերքել եւ անընդունելի սեպել կրօնական կարգի մէջ ստուգութեան հիմը՝ զոր առանց տարակուսելու աներկբայաբար կրնա գունդ լսի մարդկային գործքերուն քննութեանը մէջ : Ար ինչորեմ. քննաբանութիւնը թող մէկ մը Արսաւրին վարքը պատմէ : Արդապետական վատահոգութեամբ մը մեղի պիտի ըսէ : Արսար այս գաւառը եկաւ. այս ինչ տեղը բանակեցաւ. այն ինչ բաղաբը կործանեց եւ այն ինչ բաղաբը շինեց : Այն վաղ-ժամանակեայ պատմութեան մէջ գնեղ ուզած ըստուգութիւնը գորացրնելու համար ամեն բան անոր բերանը մէկ մէկ ապացոյց կը դառնայ : Բանգութիւն մը. դատ մը, աւերակ մը, ժամանակ անցնելով մաշած քանի մի քար, ասորք ամեն ալ անոր համար կը խօսին, լեզու կը լինեն : Վկայութիւններ եւ ապացոյցներ կ'ըլլան : Բայց խօսքը հիսուսի Արիստոսի վրայ դառնայ նէ, անոր տնօրէնութեանցը իշտաակներուն եւ գործոցը վկայներուն գալու ըլլանք նէ, այն ասեւը այնքան ուզուիկ կը լլայ, որ մէկ բանով մըն ալ դո՛հ չըլլար : Եւս ինչ գրուածը ընդունելէն եւ այս ինչ ճղելութիւնը խոստովանելէն եւ

աւանդութեանը հաւանութիւն ապէն աղէկ կրնայէ պատմական մանրագրին խղճահարութիւնը մինչեւ իր վրան խնդացրնելու չափ պնդել : Կրսէ. գիրքն այս ինչ հատուածը ետքէն մտած է. այն ինչ գործը չափազանցութեան ձեւով պատմուած է : աւանդութիւնը մութ մնացած է, եւ այսպէս՝ կրօնական շարժանակի մէջ մտած ատենը ինքնին կը մերժէ եւ կը փրահեւրնէ ստուգութեան այն պայմանները՝ զորոնք արտաքին բաներու մէջ կը ձանշնար եւ կրօնուէր :

„Եօիկայ չկրճար երկար գիմանալ : Չեմք թողար որ տեսարանական հրաշքերուն հոշակաւոր խնդիրը ասանկ պատմական ծաղրածութեան մը մատնուի, որ մէկ ձեւքով շինածը միւսովը կարէ : եւ գործ երու քննութեան մէջ բանին համեմատ չափ եւ կշիռ կը փոխէ : Տե՛սները ուրեմն՝ պատմական ըստուգութեան ի՞նչ պայման կուղէք :

„Արա եւ առաջ, պատմաբանին աւանգած գործոյն համար կուղէք որ կատարեալապէս յայտնի եւ ծանուցեալ ըլլայ : Կուղէք որ՝ բաց աչքի մը տեսութեան տակ իշխալու չափ ընդարձակ համեմատական տարածութիւն ունենայ : Կուղէք որ՝ պատմողին ժամանակին բաւական մօտ ըլլայ, որպէս զի ժամանակ անցնելով բանին եղելութիւնը անոր տեսութեան հասողութեանը սահմանէն անդին անցած ըլլայ : Կուղէք որ՝ բաւական թուով վկայներ այն գործը տեսած եւ վկայած ըլլան, եւ ամեն մէկուն առանձին վկայութիւնը ամենուն մէկէն միանայն վեկայութիւնովը հաստատուած ըլլայ, եւ ամենայնաւոր բանին ինքնալոյս պատճառութիւնը՝ խրաքանչիւր անհատներուն վկայութեանը վրայ աւելի լոյս եւ ճառագայթ մը ցոլացընէ, թէ որ հնար է : Խոշորացողով նշարուելու բան մը մինակ դուք հեռուէն տեսնելով խաբուելու սովորած ըլլալով, մեր կողմէն ձեզի ստաճարկուած հաւատարի գործերուն մէջ ո՛չ միայն չափ ու շօշափելի համեմատութիւն կուղէք, այլ նա եւ մօտութիւն մը. որպէս զի աչքով տեսածնիդ շօշափելով ստուգելու կարող ըլլաք : Կուղէք որ՝ այնպէս հրատարակուած ըլլայ եւ այնքան վկայներ ունենայ, որ պատմուած բանը աշխարհածանօթ եւ ամենուն յայտնի եղած երևի :

„Պատմութեանց մէջ, աւանդուած գէպերուն ստուգութեանը ուրիշ ի՞նչ երաշխաւորութիւն կուղէք որ՝ ոմանց սէրը եւ ուրիշներուն ատեւութիւնը իրենց վրայ բերելու, եւ ամենուն ալ քննութեանը ենթակայ ըլլալու չափ կարեւորութիւն ունենան : Կուղէք որ՝ բարեկամ եւ թշնամի նախ եւ քննեն եւ դատեն այն գործը որուն ճշմարտութիւնը, եւ միայն ճշմարտութիւնը, եւ կատարեալ ճշմարտութիւնը հասկընալու ամենայն եւ խրաքանչիւր մարդոց կը վերաբերի : Եւս, ինչպէս որ գործքերուն արաքիծ

երեւոյթին վրայ աչք յափշտակող եւ տեսնելու բնականորոշ լուսաւորութիւն մը կը խնդրէք, նմանապէս լուսն էութեանը մէջ ալ ներքին կարեւորութիւն մը կուզէք՝ որ հոգին եւ միտքը իրեն գրաւէ, եւ ճշմարտապէս գերագոյն կարեւորութեան մը հեղինակութիւնով հարկ դնէ մտադիր ըլլալու։ Սէկ բան մը կատարեալ ստուգութեամբ պատմութեան կարգ անցնելու համար բաւական չէ որ աչքով տեսնելու չափ քանակութիւն եւ համեմատութիւն ունենայ։ պէտք է ներքին կարեւորութիւն մըն ալ ունենալ, որով մարդ անոր նայելու ստիպուի։ Իրաւունք ունիք, Գոնէ այն ստոյգ է որ մէկ բան մը որքան որ իր բնութեամբ մարդու հոգւոյն խորունկը կաղդէ, եւ անոր սիրածներուն կամ չսիրածներուն եւ անոր բարոցը եւ կիրքերուն եւ առաքինութիւններուն եւ մոլութիւններուն եւ կենացը եւ վախճանական վիճակին վրայ ազդեցութիւն ունի, քննութիւնը այնքան ճիշդ եւ շարունակ եւ ընդհանուր կըլլայ։ հետեւաբար՝ մտաց համոզումն ալ կաճի եւ ստուգութիւնը կը զօրանայ։

«Արջապէս, պատմական ստուգութեան առնցքն աւելի ուրիշ ի՞նչ պայման կուզէք։ Կուզէք որ՝ խելքը մէկ մարդու մը անկեղծութեան վրայ վրասահ ըլլալու ի՞նչ երաշխաւորութիւն կը պահանջէ՞նէ՞՝ այն դէպքը պատմող հեղինակները անիկայ կատարեալապէս ունենան։ Աստի կուզէք որ նոյն հեղինակները ո՛չ ամէն մէկը զոտ զոտ՝ եւ ո՛չ ամէնքը մէկէն՝ սուտ համբաւ մը հռչակելէն շահու ազնկալութիւն մը չունենան։ Թէպէտ մարդիկ կըրնան սուտ խօսիլ, բայց քննութիւնն ու խելքը միաբան կը ծանուցանեն որ սովորաբար մարդ իրեն շահ մը չտեսած տեղը սուտ չխօսիր։ Շճմարիտը՝ ճշմարիտ ըլլալուն համար կըզօրացէ։ Բայց սուտը լոկ իրիւր սուտ չգործցեր։ Կուզէք նաեւ, մէկ պատմիչի մը քսածին հաւատալու համար, որ սուտը չէ՝ թէ միայն անոր շահուն չծառայէ, այլ եւ հաւատացուելու անհնարութիւն մըն ալ ունենայ։ Պատմուածք բաներուն քննութիւնը եւ պատմութեանը պարագայները, եւ որոց մէջ պատմելը այնպէս ըլլան, որ սուտ խօսելուն պէս սուտը երեսան ելլիլու եւ խայտառակուելու դիւրութիւն ըլլայ։ Եւ այն ատենը փաստ մը չունենաք ըսելու որ, սուտը երեկ որքան երես ելլաւ ալ նէ, այսօր չքաշեր։ վաղը բնաւ չանցնիր։ Եւ ասոր վրայ՝ միակերպ շարունակուած եւ երբէք սուտ չհանուած վկայութիւն մը իրաց կարգին մէջ որքան հնար է ի՞նչ մեծ ստուգութիւն մը կըլլայ ձեզի։ Իսկ լուսն իսկ պատմութեանը գալով, կուզէք որ՝ թէ՛ հիմնապէս եւ թէ՛ արտաքին ձեւոյժ վրայ անկեղծութեան այնպէս նշաններ տեսնուին, որ վարդապետութիւն խառնուած ըլլալու կողմէն անգամ

տեղի չմնայ։ Հիմնապէս վկայներուն միաբանութիւնը, որ կըվկայէ թէ ամէն ալ բանին լուսն գոյութիւնը միօրինակաբար տեսեր են։ Ի՞նչ դժբախտ եւ պատմութեան մանր պարագայներուն մէջ վկայներուն իրարմէ տարբերիլը կը ցուցնէ որ իւրաքանչիւր վկայ իրեն անձամբ տեսածը իր վրայ ի՞նչ երեսէն տպաւորութիւն ըրած է նէ այն կերպով կը պատմէ։ Պատմութեան ձեւոյժ եւ պատմիչին ոճոյն մէջ պարզմտութեան զմայլելի գեղեցկութիւնը գտնել կուզէք, անկեղծութեան լուրումը եւ ճշմարտախօսութեան կնիքը, եւ չգիտեմ ի՞նչ յատկութիւն մըն ալ, որով մէկ գիրք մը կարգացած ատեննիկ կըսէք։ Ճշմարիտ է։ Մոլութիւնը այդպէս չխօսիր։ ստուգութեան բռնած կերպը այդ չէ։

«Թէ որ չեմ խաբար ինչ՝ ահա՛ ասոնք են այն ամենախիստ պայմանները որ պատմական քննադատութիւն մը կարող ըլլայ պահանջելու, պատմուածքէ պէտքն ստուգելու համար։ Երբ այս ամէն պայմանները իրօք գտնուին նէ՛՝ այն ատենը կըլլայ ըստուգութիւն եւ ճշմարտութիւն եւ պատմութիւն։ Այնպէս վկայութիւններուն զուխ ծոկելու է։ Եւ այս պայմանները՝ ինչպէս որ կենթադրեմ, գուցէ չափէն աւելի խիստ են։ Բայց հոգ չէ՛։ ես անոնք կատարեալ եւ ազատօրէն եւ անկեղծաբար կընդունիմ։ Եղած բաներն ստուգելու եւ պատմութիւն յօրինելու համար պէտք են որ այս կանոններս գործոյն զուխն անկնին։ մենք անոնք չենք մերժեր, կը հաւատամք։ չենք նետեր, կընդունինք։ Ի՞նչ ձեզի կաղաչեմք, որ գուր այդ կանոնները չըմոռնաք, եւ ամէն պատմական բաներու բանեցընէք անկեղծութեամբ եւ աւազառութեամբ։ Պատմութեան անդունդը լուսաւորելու համար ձեր վառած ճրագին լուսով աւետարանը կրկին եւ կրկին կարգաւորի կը խնդրենք։ Պատմութիւնը կուզէ հին ըլլայ՝ կուզէ նոր։ Թէ՛ քննութեան համեմատ՝ եւ թէ՛ գերբնական, խօսքերնուդ վրայ կենցէք։ Արջապէս կուզէ՞ք այդ կանոններդ ամուր բռնել իրիւր պատմական ստուգութեան կողորդ։ Թէ որ պիտի չըրընէք նէ, քննաբանութիւն եւ ստուգութիւն եւ պատմութիւն բաւերը բերաննիդ ի՞նչ բան ունին։ Թէ որ պիտի ըրնէք նէ՛՝ ինչո՞ւ ես կը քաջուիք։ Համարձակեցէ՛ք աւետարանը կարգաւորու։ եւ ամէն մէկ երեսին վրայ՝ վերը նշանակեալ խնդիրներուն մէկիկ մէկիկ պատմական տալու համարձակեցէք։ վասն զի ըսել պէ՛տք է թէ արդեօք աւետարանը որ հրաքները կը պատմէ, պատմական ստուգութեան ճշմարիտ պայմանները ունի՞ թէ չէ։

Շարունակել

ԺԱՊԱՆՈՐԸ ԳԼԼԸ

Ժապաւորը՝ լուսնին ծագած ժամանակ ետեւէն տասն եւ չորս հատ Բրուսիացի ասպետի աստիճանով որմնադիր եղած պալատականով պալատին նարնջատանը գնաց, որուն ձիւղ լուսնոյն առաջն ինկող մասը տաճար ընելու համար իրեն սեպհականած էր։

Մանրամանարար պիտի դատմեմք այս նիստը, ուր տ'Արժան մարքիզը հետամուտ պիտի ձեւանար։

Տասն եւ հինգ որմնադիրները սրահ մը մըտնելով՝ աճապարանօք շինուած գործաւորի լաթերն հագնելու համար հագուստնին եւ զէնքերնին կամ պատուանշաններնին հանեցին։ Բոյորն ալ հին թուրը կապեցին եւ սեւ մետաքսեայ լարը կամ ժապաւէնը ձիտերնին անցուցին, ուրկէ դոհար կախուած էր. այս գոհարը հաւասարակողմ եռանկիւնաձեւ է, որուն ստորին կապին վրայ վար դարձած նետ մը կայ։ Երբ լարին ծայրը գրուի՝ ոսկիէ կ'ըլլայ. եւ արծաթէ՝ երբ հագուստին ծարմանդ ըլլուի։

Գնդին մօրթէ գոգնոց կտպելնէն, գեղին ձեռնոցնին անցընելնէն, եւ մէկ ձեռքով ծեփիչը՝ որըն որ չեղած չըլլար, մէկալովն ալ թակը բռնելնէն ետքը՝ երեք մեծ պատուհաններէ լուսնէն լուսաւորուած եւ երկու կանոնաւոր մասն բաժնուած տաճարը մըտան եղբայրները։ Բազին մասին առաստաղը ձերմակ լուած էին։ Հոն մէկ անկիւն մը շինծու քարայր մը կար, եւ անոր մէկ կողմը պարապ դադաղ մը։

Ժապաւորն իրեն հրամանատէր՝ լուսնոյն դիմացը նստելով դէմքը բոխորովին պայծառացաւ։ Եղբայրները, որոնք հաւատարութիւննին ցուցնելու համար հաստատ տեղ ամենեւին չունէին, պատուէրները լսելու չափ անոր մօտեցան։

Հրամանատէրն երեք անգամ զարնելէն, եւ մեծ տեսուչէն՝ սրոյն կոթին թակով զարնուած հարուածով մը պատասխան առնելէն յետոյ (որովհետեւ Բրուսիացի ասպետները ոչ սեղան եւ ոչ գըրասեղան ունէին)՝ ըսաւ։

— Եղբարք. կարգի։

Շուտ մը որմնադրաց ամէնքն ալ ոտքի վրայ ելան, եւ ձեռուրնին վեր վերցուցին՝ մատուրներնին գէպ ՚ի լուսինը տարածելով։

Ետքը հրամանատէրը որոշեալ տախտակ* չի գտնուած ժամանակ տմէն մէկ նիստին ըլլուելիք կրթութիւններն ընելով՝ եղբայրներէն մէկուն

* Որմնադրութեան մէջ պայտի բաւը յայտարարութիւն, խորհուրդ կընշակէ։

դարձաւ, որ մէկ Բրուսիացի ծանրաբառոյ զօրագըլուխ մ'էր, եւ հարցուց։

— Դու ո՞վ ես։

Եղբայրն ալ առած հրահանգին համեմատ պատասխանեց։

— Դուն քու ո՞վ ըլլալդ ըսէ, որ ես ալ իմ ո՞վ ըլլալս ըսեմ։

— Նոյին տղաքը կը ճանչնան. ըսաւ հրամանատէրը։

— Երեքը կը ճանչնամ։

— Որո՞նք են։

— Ս. ըսաւ զօրագըլուխը։

— Ք. յաւելցուց թապաւորը։

— Յ. շարունակեց ուրիշ մը։

— Ե. յ. երեք գրերն ի՞նչ կը նշանակեն։

— Սրբազան բառերու (Սեմ, Բամ, Յարեթ) գլխադիր տառերն են։

— Շօշափէ դիս։

— Եհաւասիկ։

Եւ որովհետեւ հրամանատէրը աջ ձեռքը բացած՝ երկու առաջին մատերն երկընցուց, միւսը բռնելն ու բողի երկու մատերը բռնելով երեք անգամ սիմեց ըսելով. — Սեմ. Բամ. որուն թապաւորը պատասխանեց, Յարեթ. Եետոյ խօսքն առնելով ըսաւ։

— Նշանն ըրէ՛ տեսնեմ։

— Հատ լաւ. պատասխանեց եղբայրը։ Բաց ձեռքերուն բռնելը միջամատին հետ ուղղաչափ յարմարընելով վեր բարձրացուց, լիամատներն աւանջներուն դրրաւ եւ ձախ ծունկով երեք անգամ ծնրադրութիւն ըրաւ։

— Ե. յ. ընդհանուր նշանն է. ըսաւ փրկերիկոս։ Մտնելու կամ անցնելու նշանն ըրէ նայիմ։

Եսպետը ծեփիչին կոթին իւր թակովը երեք հատ միօրինակ հարուած տուաւ. ետքը աջ ձեռքին երկընցուցած երեք առաջին մատերը առաջ տարաւ ըսելով. — Նոյ։ Հրամանատէրը այն երեք մատուրները գոցելով պատասխանեց. — Նոյ, Նոյ, Եւ շարունակելով ըսաւ։

— Նշանաբանն ըսէ։

— Փաղեկ։

— Բարեւոյն աշտարակին մեծ ճարտարտոյտը կը ճանչնան։

— Ենունը Փաղեկ է։

— Պատմութիւնն ո՞վ սովորեցուց քեզի։

— Նոյեան ասպետաց ճարտարտոյտութեան ասպետը։

— Ո՞ր խորհրդարանին մէջ։

— Լուսնով լուսաւորուած խորհրդարան մը։

— Ուրիշ լոյս չ'ունէիք։

— Չէ։

— Բարեկրօնի աշտարակին այն շինուածքը գտնուի՞ր :

— Չէ . անոր կատարումն անհնար էր :

— Ինչո՞ւ :

— Վասն զի ամբարտաւանութիւնն էր անոր հիմը :

— Եւրոյի տղոցը նմանելո՞ւ համար անոր յիշատակը կը պահես :

— Չէ . յանցանքնին աչքի առաջ ունենալով համար :

— Փաղեկի մարմինն ո՞ւր է :

— Գերեզմանի մը մէջ :

— Իստապարտուեցա՞ն :

— Չէ . ակառ քարը կը զրուցէ որ Աստուած անոր զնաց , որովհետեւ խոնարհեցաւ :

— Դու ինչպէս ընդունուեցար :

— Հրամանատարին սրոյն կոթը երեք անգամ պագնելէս ետքը երեք անգամ ալ ծնրադրելով :

— Ինչո՞ւ ծնրադրել տուաւ :

— Սիրտս ձգելու համար թէ պէտք եմ խոնարհ ըլլալ :

— Իրուսիացի ասպետներն ինչո՞ւ եռանկլւն մ'ունին վրանին :

— Փաղեկի տաճարն յիշելու համար :

— Ինչո՞ւ գլխովայր դարձած է նետը :

— Ի յիշատակ Բարեկրօնի աշտարակին եղածին :

— Գործաւորները զիշեր ցորեկ կ'աշխատին :

— Հա՛ . ցորեկը արեգական , եւ գիշերը լուսնին լուսովը :

Այս վերջին հարցումը ընելու ժամանակ ներկայացուցապետը դուռն ելած էր : Ազգային հարցման պատասխանը լմընցընելուն պէս՝ ներկայացուցիչն երեք հեղ կամաց մը դռանը դարկաւ :

Սեփ տեսուչը խիստ հարուածով մը պատասխանելով ըսաւ .

— Սի՛ր Ես դուն :

— Ահա մտնել ուղղը ասպետ մը . պատասխանեց գրեթէ ձայնը :

Սեփ տեսուչը դուռը բացաւ , ներկայացուցապետին շօշափումներն ու նշանաբաններն առաւ . եւ թէպէտ հետը ուրիշ ընկեր մ'ալ ունէր , բայց նա զանիկայ մինակ ներս առնելով դուռը նորէն գոցեց :

— Հրամանատար . ըսաւ այն ատեն ներկայացուցիչ եղբայրը Թաղաւորին դառնալով . որմնադիր

— վարպետ նորընծայ մը աշխատութիւններնուս հաղորդակցելու շնորհը կը խնդրէ կոր :

— Պատասխանատու կ'ըլլամ անոր , ըսաւ փրկագրիկոս :

— Իմ անձինս պէս :

— Ահա մտնուցէք . եւ նշաններն ընելէն ու նշանաբանները զրուցելէն ետքը իւր վարպետ թող մտնէ :

ՏԻՒԲԱՆԱՆ ՄԻՔՏԻԶ ՎԵՐԵՎԱՆԻՆ

ՄԵՆ ՅԱՆՅԱՆ-ԲՈ

Ստասյա Ստեփանյանը՝ այս արժանապատիւ վարդապետիս վրայ իր Յունիս 20 թերթին մէջ ամբաստանութիւն մը կ'ընէ . որպէս թէ Վրիստափոր Ստեփան անուն մէկը անոր հրամանովը ծախքեր է րրեր , որուն գումարը 2240 դրէ կրհասնի մասնաւոր հաշուեցուցակով մը որ տպեր է . եւ վարդապետը այս ստակը չվճարելուն համար յիշեալ Վրիստափորը աղերսագիր տուեր է ամենապատիւ սրբազան պատրիարքին որ վճարել տայ :

Սամաթիայի Լէնի մահալէյի Խաղաղան խորհրդոյ ատենապետ յարգոյ մահալէյի Յովակիմ աղայն Յունիս 29 թուականով յատուկ նամակով մը՝ նախկին Խաղաղան յարգոյ Գեորգ Խաչատուրեան եւ Պողոս Սրապեան եւ Սիմէոն Հիւրմուշեան եւ հացագործ Լէքսան Պ . Յովհաննեսեան եւ Յակոբ Յովհաննէսեան աղայներուն ըստորագրութիւնովը տեղեկագիր մը մեզի կը զրկէ Լիբեալիս մէջ հրատարակելու համար : Ըմբողջ տեղեկագիրը բաւական ընդարձակ ըլլալով այս տեղ միայն միտքը կը բացատրեմք :

Յիշեալ Վրիստափորին մայրը ծերութենէն զատ հիւանդութենէն ալ տառապելով՝ անոր միւս որդին Վալուստը վարդապետին կաղաչէ որ ինչ եւ իցէ կերպիւ ըլլայ նէ տառապեալ մօրն ազատութեան համար խաչահանգիստ ընէ . եւ խաչահանգիստէն քիչ ատեն ետքը մօրը վախճանը՝ անոր տղոթից տրդիւնք ծանշալով տունը կը տա՛ի կերակուր կը կերցընէ . քանի մի շաբաթ ալ կերակուրի կընէ . ծախքը Վրիստափորին ձեռքն ընելով . որ քիչ մը գինին եւ օրին շատկէկ սիրելուն համար ասոնց ըրած ըստ հաճոյից ծախքն ալ եկարորը հաշուին կանցընէ : Վրիստափորին համար եղբայրը տունէն քիչքը ծախելուն վրայ վարդապետին կը ներգանայ , ստակը ան վարդապետին կուզէ . եւ այս զի՛ այն զին եմիւ պակաս խօսք եւ երկու երեք հազար դրէ պահանջմունք ընելով՝ 1860ին յիշեալ յարգի Խաղաղան Վալուստը նախ կըրկանչեն . որ բանը վերայդրելոյն նման պատմելէն ետքը եղբայրս ստակ մը առնելիք չունի կըսէ , որովհետեւ ինքն ստակ չունի որ ծախք ընէ . որկէ՛ց առնելիք ունենայ : Վրիստափորը կը կանչեն , հաշիւը կընային . յիշեալ հաշիւէն միայն 75 դր2 բաց մնացած գտնելով այն ալ իրենք կուտան եւ ձեռքէն հաշուեթուղթը առնելով եւ անկարգ ընթացին վրայ յանդիմանելով կ'ձամբեն :

Խամանակ անցնելով վարդապետը Բալու երթալու կըլլայ . Վալուստն ալ ներքն ըլլալով ձամբու կը պատրաստուի նէ՛ Վրիստափորը քաղաքա-

Քան ժողովոյ ինքրագիր մը տալով վարդապետէն 1800 զրը կը պահանջէ. թաղականք կիմացընեն ժողովոյն որ պահանջը անտեղի է. եւ Վրիստա- փոր կը մերժուի. «Երբ պահանջընէ՝ 440 զրը յաւելուածով՝ որ հիմա ալ նորոգեր է. եւ վար- դապետը վատահամբաւելու համար Սոսիսի Սո- ֆիան գիմեր է հրատարակել տալու:

Ընտ այս է տեղեկագրին ճիշդ համառոտութիւ- նը. զոր կը վերջացընեն սա խօսքերով. «Վրիսի րաժ հաշուեցոցակը եւ զրոյցները բոլորովին սուտ եւ զրպարտութիւնն է. ոչ առնելիք եւ ոչ տալիք մը ունի վարդապետին հետ. Ըստուձոյ համար այսպէս կը վկայենք. Վրիսի Սոսիսի կը մնայ յիշեալ յարգի ազաներուն դէմ դատախազել թէ ինչո՞ւ համար վարդապետին դէմ ունեցած մէկ զորաւոր փաստէ մը զինքը զրկեցին:

Սոսիս շարադրել. եւ Արծնական ժողով լաւաց:

Ըման ամիս մը եղաւ որ առաջին քաղաքացիները. Արծնական ժողովէն փր մը չկըր- ցանք ստանալ, որ կամ մեր բողոքը ապօրինաւոր ըլլալ ցուցընելով մեղի լըսել պատուիրէր, կամ օրինաւոր դատելով, եւ հանդերձ այսու ուրիշ կա- րեւորագոյն գործերու զբաղած ըլլալը պատճառելով մեր ինքրածին համեմատ բան մը ըսել խստատնայր եւ մեր եւ բաժանորդներնուս եւ բոլոր ազգին սիրտը հանդարտեցընէր եւ գայթակղութիւնները վերցընէր:

Ըստ միջոցիս մեր հակառակորդ լրագիրները եւ պարբերականները իրենց ընթացքը կը շարունա- կեն. Սոսիսի Սոսիսը իր սովորականին պէս շէշէլէ-ճէլէն առաջ կը տանի. եւ միանգամայն գա- տաւորական ակնուրէ կուզէ ազգէն՝ Երեւանի խըմ- բագրին ճիշդութիւն ըլլալը, եւ Տիգրանեան Սկըր- տիչ վարդապետին պղծագործ եւ զաղրագործ եւ մօրուքը անխելութիւն համար: Օտրմանքն ինչ ըլլալը ապացուցանելու համար: Օտրմանքն այն է որ մինչեւ այս օրս ազգին մէջ մեծ կամ փոքր պաշտօն մը, կամ մէկ թաղի մը թաղական- ներու սենեակին սըրճեփաց, կամ աւելածու ը- լալու պաշտօնն անգամ իրեն չհաստատուելուն համար չճամիր. ի հարկէ քաղաքի սիրահարը ըլլա- լը՝ որ իրեն համար իր ընտրած պաշտօնն է*, զին- քը կը պահպանէ:

Իսկ Սոսիսը իր ծանրագլխութեամբը եւ հառ- կեցողական հմտութեամբը բան է գտել Երեւանին 23 թուոյն մէջ. եւ աղէկ վստահ ըլլալով որ իր Սո- ֆիսը կարգացողները Երեւանը մէկ անգամ մը կար- դացած ըլլալով մէկ մըն ալ աչքէ անցընելու յանձնառու չեն ըլլար, մենք այդպէս բան մը չտեսանք ալ նէ՝ Սոսիսին խմբագիրը՝ իմաստուն եւ տրամաբան մարդ ըլլալով մեղի պէս հարեւան-

ցի չկարգար, ի հարկէ այդպէս բան մը մէջը ը- լալու է կրօնն ու կանցնին, այն գտած խօսքը գլխէն պոչէն կտրելով Սոսիսին մէջ կանցընէ: Երկրպագէս իր շանը պոչը կտրեց նէ՝ շունը իրենն էր, եւ պոչը կտրուելէն առաջ ինչ էր նէ ետքը նոյնը մնաց, միայն իր տիրոջը անունը նու- րէն զրուցել տալու ծառայեց: Իմ գրածիս պոչը Սոսիսը որ կը կըրորէ նէ՝ գրածիս տէրը չէ. գրածն ալ նոյնպէս կը ծառայէ: Ես ներ թէ ես՝ պա- պին անսխալութիւնը մեր եկեղեցին՝ ընդունած է ընած ըլլամ. իմ այսպէս րսելուս համար քանի՞ բաժանորդ կաւելնայ իրեն: Սուտ խօսելու է մարդ եւ զրպարտելու է, բայց տակէն իրեն շահ մը ել- լելու է: Խղճմտանքին մեռած մարդիկ, որ սուտ- եւ զրպարտութիւնը բանի տեղ չեն գներ, գոնէ իրենց պատիւը պահելու համար ամեն ատեն եւ իրենց շահ չեղած տեղը գործածել չեն ուզեր: Սոսիսը զրոյստիչ է. բայց յիմար ալ է. անու- գուտ տեղը կը զըրպարտէ:

Եւ կատելու արժանին այն է՝ որ Արծնական ժո- ղովը մեր բողոքները մտիկ չըրաւ ալ նէ՝ գոնէ այս նոր լծնամակէն զրպարտութիւններուն բան մը ըսելու էր: Սոսիսի Սոսիսին բան չեն ըսեր. պատճառը կը հասկընամ. անիկայ մարդու տեղ գրած չըլլալովն ըսածին կտրուորութիւն չեն տար*. եւ գիտեն ալ որ իր անձը Սոսիսին տա- լով ինքն անստանձ կը պըտըտի, կընեքեն, մինչեւ որ անձը ետ առնէ:

Բայց Սոսիսին գոնէ բան մը ըսելու չէ՞ր ար- դեօք այս վերին զրպարտութեանը համար: Արծ- նական ժողովոյն բողոքը կընեմ որ իմ ինչ ըլլա- լըս քննեն եւ արդարացընեն կամ դատապարտեն: Բողոքը Սոսիսին դէմ է: Բողոքը միակողմանի խորհուրդ մը կընէ. Սոսիսին ինծի դէմ ունեցած ատելութիւնը վերցընելու եւ մեզ իրարու հետ հաշտեցընելու կախարհ. բայց չմտածեք որ՝ անոր ըրած զրպարտութիւնները որ Աստուծոյն պաշտ- եւ գուրդները տարածուեցան նէ՝ պատրիարքարանի սենեակին մէջ մեր հաշտուելովը եւ պագուու- լովը կըլըմընայ մի: Ինչ որ է նէ՝ հաշտութիւ- նը եղաւ. մեզի գիր ալ ստորագրել տուին. ինչ- պէս որ Սոսիսին մէջ տպուած խորհրդակալ արձա- նագրութեան գոնէ այս մասը անխաղախ մնացած է*: Սոսիսը այն պայմանը աւրեց. ժողովը ինչ ըրաւ: Պայմանն աւրելն ալ այս առաջին անգա-

* Այս ընթացքին սխալ է. գրողին անձնական հանրամանքը մտածելու չէ՝ կարգացողը մտածե- լու է: Հոնքը ընդին կենդանի մըն է. բայց կե- րակուրի մէջ ինչայ նէ մարդուն ստամոքսը կը ժը- խորէ, կրօն առածը: Սոսիսի Սոսիսին ալ ընդին բան մըն է, բայց կարգացողներուն միտքը կը պղտորէ:

** Արծնական ժողովը թող չնեղանայ. արձանագ- րութիւններն խորհրդակալ անուանելուս ապացոյց- ները յաջորդ թերթին մէջ գուցընելու պիտի րո- կսիմ: Ինծի նեղաշուուն տեղը խորհրդակալը թող չանէ:

* Յայտնի է որ այս պարբերականին խմբագրիչ ինչորէս երեսաստորեայ մէկ անգամ մը տպագ- րութեամբ հրատարակած է քաղաքի սիրահարը ա- ճունով:

մը չէ՛։ Հաշտութեան գիրն ստորագրել տուաւ եւ իր դիւաններուն մէջ պահեց նէ ի՞նչ պիտի ընէր։ Սասիսին Յունիս 20 թուոյն մէջ գրուածը կարգալէն ետքը մէկ մըն ալ Լըբեակին 23 թիւը չըկարգաց արդեօք. կամ կարգաց եւ հասկըցաւ։ Լսոնց մէկն ալ չէ՛. ժողովը Սասիսին կը վախճայ կոր։ Սասիսին ազդեցութիւնը բաւական կը լլայ կոր՝ որ ժողովը մեր պահանջած արդարութիւնը խախտէ։ Սէկ խօսքով ըսեմ. Սասիսը բռնաւոր մըն է եղեր, եւ ժողովը անոր բռնութեան տակը ճնշուած է։ Կրօնական ժողովոյն նախագահ եւ ատենապետ, եւ այլն, ունենալը արտաքին ձեւ մըն է եղեր, սահմանադրութեան կանոններուն հպատակելու կերպարանք մը ունենալու համար. այն ժողովոյն նախագահն ալ, ատենապետն ալ, ժողովականներն ալ, Սասիսին խմբագիրն է եղեր։ Գոնէ ժողովը սա մարդասիրութիւնն ընէր ինծի՝ որ անոր ինչէն վախճալու ըլլալը իմացընէք. ես ալ ժողովոյն վախճան հաղորդ ըլլայի եւ վտանգէն ազատէի։ Եկ պատճառ մը կը գուշակեմ վախճալու. եւ այս է։ Սասիսը մէկին ըսած խօսքը կըրճատելով զրպարտութիւն մը հանելը գիտէ. կը վախճան որ իրենց ալ անանկ բան մը չընէ։ Ժողովականները ամէնն ալ Կրօնական դասէ են, որ պարտաւորեալ են սաղմոսերգութիւն ընելու, եւ ի կարգի՝ սաղմոսի ԺԳ կամ ԺԲ գլուխները կարգալու. որ այս տունով կըսկըսի. «ասաց անըզգամն ի սրտի իւրում թէ ո՛չ գոյ Լստուած», Սասիսն ասոնց մէկին դէմ թշնամութիւն ընել ուղէ՛ նէ՛ կըրնայ անոր համար վկայել թէ իր բերնէն լսեցի Լստուած չկայ ըսելը. անաստուած է։ Լսելից ասանկ ըսելու համար բաւական է ասաց անըզգամն ի սրտի իւրում բառերը ծածկել, մնացած խօսքն ալ սաղմոսերգութեան քահանային վրայ ձգել։ Լստոր յարեալ նմանն է Լըբեակին համար ըրածը։ Կարգալ Սասիսը. կարգալ Լըբեակին ալ 181 երեսին երկրորդ էջին վարի հատուածէն, որ ասանկէն բերեալն է Սասիսին բառերով կըսկըսի, մինչեւ 182 երեսին առաջին էջը, չորրորդ հատուածին վերջը, որ՝ որը իսկէն այն ընթացքով կը վերջանայ. առողջ դատուած ունեցող ողջամիտ հասարակութիւնէն անկալութիւն ունիմ որ այս աշխատութիւնը յանձն կառնու ի շնորհս արդարութեան։ Բայց ժողովոյն կողմէն ի՞նչ. մշտնջենաւոր լընութիւն։ Պատճառն ի՞նչ է։ Իմանամ նէ կիմացընեմ։

Սեր Սեղա՝ բարեկամը իր 246 թուոյն մէջ իր բերնին յատուկ եղած շնորհալի խօսքերէն մէջ քանին էրկնելէն ետքը կը յորդորէ որ ուսումնական խորհուրդէն հրաժարիմ. եւ կըսէ (եջ. 157) «Իւր հրաժարականին հետեւեալ օրը յուզմանց եւ կիրքերու առջեւ կառնուին. Լեզն է ասիկայ պահանջողը, Իրա՞ն է արդեօք այս ըսածը։ Բայց Սեղան այսպէս ըսելէն ետքը չհաւատլը քրեական յանցանք է. ճիշդութեամբ իմն է։ Լստոր ըսածին հաւատալէն ետքը

անոր հետեւեալին ալ հաւատալու է։ Լեզին երեսփոխանները կամ հրաժարուեր են. կամ պաշտօնէ վար ձգուեր են. եւ մինչեւ յոր երեսփոխաններ ընտրուին նէ՛ ալ չը իրեն մէկ հատիկ երեսփոխան զրեր է Սեղանին խմբագիրը. եւ կարելի է որ՝ երբ ալ չը անտէ որ իր նորրոնտի գործակալ եւ երեսփոխան Սեղան ժիր է՝ եւ խօսքը մտիկ ընել կուտայ, հարկը երեսփոխան մէկէն գտնելու աշխատութիւնէն եւ ստատանջութենէն փախչելով ցկեանս միակ երեսփոխան ընէ անիկայ։ Բայց այդ պաշտօնը ծանր եւ դժուարակիր է. թէ որ ըրած հրամանին հնազանդիմ նէ պատճառ պիտի ըլլամ ինչո՞ք բըզզող անանկիկն այն բնական ներքեւ ձգուելուն. գինքը մեղքընալու համար է որ իրեն խօսքերը ինծի չեն ազդեր։

Բայց միս ըսածդ ալ իրա՞ն է Սեղանի. հրաժարելու հետեւ ալ օրը յուզմանքներ եւ կիրքեր կը խախտուին։ Արեւմտ յուզմանքներուն եւ կիրքերուն պատճառը իմ ուսումնական խորհրդոյ մէջ մտնելու է. որ չը քաշի մը լսել կըլլայ քու բերնովդ մեկնէ հրաժարական ուզող ազգիկ կողմէն։ Բայց գիտե՞ս որ այդ պաշտօնը ես չառի. քոյին ալ չանուանածդ մաղկացրնող անհատներն ալ չտուին. օրինաւորապէս եւ սահմանադրապէս ընտրուեցայ. եւ զիս ընտրողներուն կամացը հնազանդելով՝ ազգիս կամքը յարգեցի, որուն թարգման կը ճանաչեմ երեսփոխանները, եւ ազգային վարչութիւնը։

Պիտեմ որ հրաժարիմ նէ տեսնալիք գործունիս։ Որովհետեւ հրաժարիլը միայն ինձմէ չպահանջուիր, մեծարքայ պաշտօնակիցներէս ալ պիտի պահանջուիր, որ դառն խոհեմութիւն բանեցընեմ խորհելով թէ՛ եւ ո՛չ ներակիւս ընդդէմ երկուց. թող թէ բեզի պէս փղքիկ անանկիկ մը ետէն պաշտօնաւորաց դէմ, ես հրաժարելէս ետքը այն ալ չը որ քեզ ինծի պատգամաւոր կը խրկէ՝ անոնց ալ պիտի հրամայէ քու բերնովդ (եւ խելքովդ) որ հրաժարին։ Ենկեց ետքը ուսումնական խորհուրդ կազմելու անձինքդ կը գուշակեմ. որոց ի հարկէ հրամանագր ատենապետ պիտի ըլլաս, չէ՛ թէ միայն աստուածաբանական հատութիւններովդ, որոց մէկ ճաշակը անցեալ շարժութուիր, ալ եւ՛ այդ քու ալ ըսածիդ հրամանը յաղորդութեամբ կատարելու համար։ Բայց համարէ՛. մենք այս պաշտօնիս վրայ մշտնջենաւոր չեմք. ժամանակը գայ, եւ թէ որ՝ բեզի համար դժարադատար՝ նորէն չընտրուինք նէ՛ փախաբանաց կը հասնիս։ Ես քան տուայ։ Եւ այժմ այս ետմեցանք, որ Լըբեակը յանցանք չունի. որովհետեւ այն թերթը չէ՛ ուսումնական խորհրդոյ անդամ ընտրուածը։

ՏՆՕՐԷՆ=ԽՄԲԱԿԻՐ ԵՒ ՏՊԱԿԻՉ

ՅՈՒՂ. ԳՐ. ՏՐ. ԿՐԳ. ՏԵՐՈՅԵՆՑ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՎԵՋԻՐ-ԽԱՆ